

Lưu vực Mê Kông: Cuộc cạnh tranh mới về nguồn tài nguyên¹

Timothy Hamlin, Trung tâm Stimson

Tốc độ toàn cầu hóa nền kinh tế một cách nhanh chóng đã biến “biên giới cuối cùng của châu Á”² từ một chiến trường quân sự trở thành chiến trận kinh tế. Nguồn tài nguyên thiên nhiên của lưu vực sông Mê Kông trở thành tài sản mang tính chiến lược cho những quốc gia có con sông chảy qua. Sự phát triển đến chóng mặt của các hoạt động thương mại và đầu tư nước ngoài tại Trung Quốc cũng như khu vực Đông Nam Á trở thành động lực cho một cuộc cạnh tranh mới trong việc kiểm soát nguồn tài nguyên của lưu vực này.

Các cường quốc trong và ngoài khu vực đã bị Căm-pu-chia và Lào thu hút bởi nguồn tài nguyên thiên nhiên dồi dào, phong phú. Ngày nay, dầu cọ, cao su, khoáng sản và gỗ được xác định là những tài nguyên có giá trị, bên cạnh nguồn lợi lớn từ phát triển thủy điện.

Nền kinh tế toàn cầu đã tạo ra một làn sóng đầu tư mới vào các nước kém phát triển nhất trong khu vực bao gồm Myanmar, Căm-pu-chia, Lào và Việt Nam. Trong số đó, Myanmar, Căm-pu-chia và Lào đặc biệt luôn là đối tượng nhắm đến của Trung Quốc, trong khi Việt Nam ngày càng phát triển và dần có thể cường lại áp lực quá lớn từ các nước láng giềng giàu mạnh hơn.

Hoạt động khai thác khoáng sản ở Lào ngày càng phát triển mạnh, trong khi nền công nghiệp khai khoáng của Căm-pu-chia vẫn còn trong trứng nước. Năm 2006, có tổng cộng ba công ty nước ngoài thực hiện khai thác đồng, vàng, chì, thiếc và hiện cũng có sáu công ty liên doanh đang khai thác đá quý, thạch cao, đá vôi, thiếc, kẽm và sản xuất xi măng tại Lào. Phần lớn các mỏ vận hành trong nước đều có quy mô nhỏ, chủ yếu là khai thác cát, sỏi và vật liệu xây dựng. Trong khi đó, những công ty lớn nhất trong ngành công nghiệp khai thác khoáng sản ở Lào lại thuộc Úc hoặc Trung Quốc. Cùng với sự phát triển của ngành khai khoáng, ngày càng có nhiều mối quan ngại về nguồn nước thải và chất thải độc hại từ hoạt động khai thác và nạn chặt phá rừng tại các khu vực khai thác khoáng sản.

Nỗ lực khai thác gỗ vì mục đích thương mại tại Lào được cấp một nguồn vốn đáng kể từ Ngân hàng Phát triển Châu Á (ADB). Ban đầu, nguồn vốn tập trung cho việc phát triển ngành công nghiệp gỗ, nhưng gần đây lại tập trung đầu tư vào hoạt động sản xuất giấy và bột giấy công nghiệp.

Myanmar là nước có tài nguyên rừng phong phú nhất trong Tiểu vùng sông Mê Kông mở rộng (GMS), song tình trạng gỗ khai thác bất hợp pháp lại cũng diễn ra khá phổ biến, đặc biệt là gỗ tếch – loại gỗ có giá trị kinh tế và sinh trưởng chậm.

¹ Trung tâm Con người và Thiên nhiên dịch từ nguyên bản tiếng Anh “New Competition for the Resources of the Mekong Basin” của tác giả Timothy Hamlin, Trung tâm Stimson. Bản trên mạng: <http://www.stimson.org/pub.cfm?ID=582>

² “Asia’s last frontier” – cụm từ ví von của nhiều tác giả chỉ con sông Mê Kông (chú thích của Trung tâm Con người và Thiên nhiên).

Các khu rừng ở Căm-pu-chia cũng chịu ảnh hưởng bởi nạn tham nhũng và thực trạng quản lý yếu kém, mặc dù nhiều nỗ lực đang được thực thi nhằm quản lý tốt hơn nguồn tài nguyên này.

Sự gia tăng nhu cầu về nhiên liệu sinh học trên toàn thế giới đã dẫn đến việc hình thành các đồn điền cọ dầu rộng lớn khắp Đông Nam Á, tiếp tục góp phần vào nạn chặt phá rừng tại các khu vực có hệ sinh thái vốn đã rất dễ tổn thương.

Hoạt động thương mại trong khu vực hiện ngày càng được mở rộng. Ngân hàng ADB đang tích cực hỗ trợ phát triển hợp tác và hội nhập kinh tế. Việc mở rộng thương mại trong khu vực cũng được thúc đẩy nhờ những thỏa thuận hợp tác giữa Trung Quốc và ASEAN, nhằm đạt được tự do thương mại vào năm 2010. Nhiều dự án tại Căm-pu-chia và Lào đã nhận được sự hậu thuẫn bằng các khoản tài trợ của các Ngân hàng Phát triển đa phương (MDB), đáng chú ý nhất là Ngân hàng ADB, Ngân hàng Thế giới và các nước viện trợ lớn như Pháp, Nhật Bản, Na Uy và cả nước láng giềng Thái Lan.

Trung Quốc cũng nắm cơ hội này và trở thành nguồn cung cấp tài chính quan trọng cho các nước GMS. Dẫu vậy, tác động của Trung Quốc đôi khi thể hiện ở nguồn đầu tư thương mại vào những dự án gây tranh cãi với sự hậu thuẫn của Ngân hàng Phát triển đa phương.

Tuy nhiên, hoạt động đầu tư trong khu vực cũng có thể tạo điều kiện cho sự bất ổn trong tương lai. Sự suy giảm hệ sinh thái rừng do phát triển nông nghiệp, khai thác gỗ hoặc khai khoáng có tác động rất lớn đối với sinh kế của người dân. Không chỉ nguồn cung cấp thực phẩm bị ảnh hưởng mà các cư dân cũng thường phải di dời tới những vùng đất mới ít có khả năng phát triển kinh tế. Biến động xã hội là điều hoàn toàn có thể xảy ra, nếu những nhà hoạch định chính sách không có trách nhiệm với công dân của họ và nếu các nhà đầu tư nước ngoài vẫn tiếp tục khai thác nguồn tài nguyên thiên nhiên vì lợi ích của riêng mình.